

ÉRETTSÉGI VIZSGA • 2018. május 7.

**MAGYAR NYELV
ÉS IRODALOM**

**EMELT SZINTŰ
ÍRÁSBELI VIZSGA**

**JAVÍTÁSI-ÉRTÉKELÉSI
ÚTMUTATÓ**

EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA

Figyelem!

A javítási-értékelési útmutató tartalmi elemeitől eltérő minden jó választ el kell fogadni!

SZÖVEGÉRTÉSI ÉS NYELVI-IRODALMI MŰVELTSÉGI FELADATSOR

Olvassa el figyelmesen az alábbi szöveget és válaszoljon a kérdésekre!

Egyes feladatok végén zárójelben adjuk meg a megoldást segítő szövegrészlet számát.

Ferencz Győző: Utószó A magyar költészet antológiája című kötethez (részlet)

(1) Minden antológia az irodalom új kísérlete önmaga meghatározására. Bár feladatuk látszólag az, hogy időről időre hozzáférhetővé tegyék jeles vagy valamiért érdekes szerzők fontosnak tartott műveit, valójában van egy másik, kevésbé látható szerepük is. Mert akár átfogó igényteliséggel készülnek, akár csak egy szűkebb szeletet, valamely műfajt, korszakot, irányzatot mutatnak be, esetleg tetszőleges tematikus válogatást kínálnak, közöljenek közismert verseket vagy hívják fel a figyelmet elfeledett művekre, mindenképp az irodalom önképét alakítják. Ez pedig nem lebecsülendő feladat, az irodalom elsősorban antológiáiban gondozza önmagát. Sőt, aligha cáfolható, hogy egyenesen önmagának, tehát szöveggyűjteményeinek ápolásával hozza létre önmagát. Ennek a műveletnek egyik nélkülözhetetlen eszköze az antológiászerkesztés.

(2) A magyar irodalom nagyon is tudatában van saját értékeinek, és ami megnyilatkozásait illeti, büszkeséggel tekint rájuk. És mégis, vagy talán épp ezért, gazdagságát annyira adottnak veszi, hogy a szavakon túl már kevesebb figyelmet fordít a folyamatos, alkotó, önteremtő önmeghatározásra. Pedig a nézőpontok sokfélesége gazdagítja csak igazán az irodalmi – és azon keresztül az egyéni és közösségi – önismeretet.

(3) A *magyar költészet antológiája* a kezdetektől egészen a közelmúltig válogat a magyar költészet klasszikus szerzőinek alkotásaiból. Közli a magyar líra hagyományosan legjelentősebbnek tartott darabjait, ennyiben tehát történeti és reprezentatív antológiának tekinthető. De csak megszorításokkal az. Mert időben ugyan az 1300 körül keletkezett *Ómagyar Mára-siralomtól* az 1995-ben elhunyt Baka István költészetéig ível, anyaga nem korlátozódik a legismertebb versekre. Annál is kevésbé, hiszen a hagyomány tisztelete sem fedheti el, hogy a túlságos ismertség bizony remekműveket is elkoptathat. Az antológiának az sem célja, hogy a teljesség igényével, minden részletre kiterjedő alaposan átgondolt térképezze fel a magyar költészet fejlődéstörténetét. Sokkal inkább szándéka, hogy olyan verseket gyűjtsön egyetlen, jól forgatható kötetbe, amelyek az örökké változó hagyományból múlhatatlan értéknek emelkednek ki: klasszikus és élő alkotások maradtak, a klasszikus magyar költészet eleven árama lüktet bennük.

(4) A *magyar költészet antológiája* személyes antológia, amennyiben a válogatást, szerkesztést egyedül végeztem. De miközben meg sem próbálhatom letagadni, hogy személyes ízlésem, vonzalmaim rányomták bélyegüket a válogatásra, legfőbb törekvésem az volt, hogy egyensúlyt teremtsék a mégoly képlékeny költészetkritikai hagyomány és saját szempontjaim között. Ezért szólnom kell arról, hogy miféle szempontok alapján állítottam össze a kötetet, mi került bele és mi maradt belőle ki.

(5) Az antológia lírai versek gyűjteménye. Nem szerepelnek benne népköltészeti alkotások: ráolvasások, népdalok, népballadák. Nem szerepelnek benne fordítások sem, kivételt csak néhány zoltárfordítás jelent. Ezek azonban a magyar nyelvet beszélők irodalmi tudatába évszázadok alatt magyar költészetként épültek bele. És – akárcsak az *Ómagyar Mária-siralom*, az első jelentős versemlék-átköltésnek, nem szigorú műfordításnak tekinthetők.

(6) Az antológia lehetőség szerint teljes műveket közöl, részleteket csak kivételesen indokolt esetben. A kivételeket Gersei Albert és Gyöngyösi István jelentik, akiket ki kellett volna hagynom, ha ragaszkodom a saját műfaji elveimhez. És Zrínyi Miklós, aki eposzában alkotta legmaradandóbb remekművét. Szegényebb lett volna a kötet, ha a fenti szerzők epikus műveiből nem közlök olyan lírai betéteket, amelyek önálló egységként is megállnak. Ha szigorúan kötöm magam a műfaji korlátokhoz, Tinódi Sebestyént is mellőznöm kellett volna, néhány más középkori verssel együtt. Vörösmarty vagy Arany esetében, akiknek lírai életművéből akár a jelenlegi anyag többszörösét is beválogathattam volna, nem láttam értelmét, hogy részleteket ragadjak ki epikus műveikből. A keresztező műfajú balladát pedig

az egyszerűség kedvéért lírai alkotásnak tekintetem. Így, ha engedményekkel is, a kötet mégiscsak a magyar lírai költészet évszázadait mutatja be. [...]

(7) Nem szerepel például a válogatásban Petőfi *Nemzeti dala*. Nem mintha kétségbe vonnám a vers jelentőségét. De művészi értéke elsősorban alkalmi voltában rejlik. A vers hatástörténete ugyan fényesen bizonyítja, hogy milyen rendkívüli teljesítmény, de egyben azt is jelzi, hogy jelentősége a nemzettudat formálásában nem annyira költészettörténeti, hanem inkább történelmi jellegű. [...] A *Nemzeti dal* azonban csak kiragadott példa. Azért emeltem ki épp ezt a verset, mert még mindig tartja magát az a felfogás, amely a költészet értékét az évszázadok során rárótt politikai szerep, történelmi küldetés szerint méri. A *Szeptember végén* vagy az *Elbocsátó, szép üzenet* hiánya bizonyára kisebb feltűnést keltene. [...]

(8) Az antológia semmilyen szempontból nem törekszik teljességre: nem a líratörténet segédkönyve, következésképpen nem szerepel benne minden számottevő magyar költő. [...] És mint ahogy az egész antológia nem kívánja fejezetről fejezetre követni a magyar líra alakulástörténetét, az egyes költőkről sem rajzol miniatűr pályaképeket. [...]

(9) Legfőbb törekvésemet, hogy eleven alkotások kerüljenek a kötetbe, a legnehezebb világosan meghatároznom. Az élő hang igénye gyakran fogalmazódik meg a költők vallomásaiban. Gyökeresen eltérő stíluseszményt valló korszakokban igencsak különböző temperamentumú költők mind arra törekedtek, hogy élő nyelven beszéljenek. Olykor merészen irodalmiatlanul, olykor valamiféle költőivé nemesített kor-nyelven, de abban egyetértve, hogy a vers szövege élettől lüktessen. Balassi Bálint költészete abban múlja felül kortársaiét, hogy – néhány azóta elavult nyelvi sajátosságot leszámítva – olyan, mintha ma szólalna meg. Ugyanezt tapasztaljuk minden élő klasszikusnál, Csokonaitól Aranyon át József Attiláig, Weöresig. És jó néhány, ritkábban emlegetett költőnél is. Ez persze főleg akkor szembeötlő, ha nagy mennyiségben, válogatatlanul olvassuk egy-egy kor költészetét. Ekkor kitűnik, hogy a költészet legnagyobb ellensége maga a költészet. Kevesebb tehetség, kényelem, hamar fakuló kordivatok hatása, bátorság hiánya miatt a vers szövege könnyen belesimul abba a beszédmódba, amely a keletkezése pillanatában költőien hatott. Ilyenkor látni csak igazán, milyen nehéz áttörni a költői megszólalásnak, a költői megszokásnak ezt a korlátját. [...]

(10) A *magyar költészet antológiájában* a költők születésük időrendjében követik egymást. De a kronológia alatt belső szálak rejtett hálózata fut keresztül-kasul és tartja össze a kötetet. Nem a költészet örök, nagy témáira gondolok, amelyek eleve adottak: élet és halál, szerelem és csalódás, öröm, magány, a természet nagy körforgása, az idő múlása, hit, identitás, politika; hanem seregnyi olyan egyéb motívum bukkant fel a versekben, amelyet a szerkesztői elrendezés összefűzhet. A motívumok egy része véletlen párhuzam, más részük utalás korábbi költőkre. [...] Vannak aztán tartalmilag nem rögzített szálak is: egy-egy metrikai forma, például a szapphói strófa kezelése, vagy az élőbeszéd lekottázásának izgalmas kísérletei Fazekastól Szabó Lőrincig és Petriig; szemben a tiszta nyelvzene megteremtésének kísérletével Rimaytól Csokonain és Babitszon át Weöres Sándorig.

Forrás: *A magyar költészet antológiája*. Válogatta és szerkesztette Ferencz Győző. Osiris, 2003. 996-999. A feladathoz igazított szöveg.

Magyarázó jegyzetek

A Ferencz Győző által szerkesztett antológia egykötetes, majd ezer oldalon kínál áttekintést 700 év magyar nyelvű költészetéről. A kötet utolsó verse Baka István (1948-1995) *Csak a szavak* című műve, ennek záró két sora: „a szótáradba írnék néha / lapozz föl engem és leszek”.

Petri György (1943–2000) Kossuth- és József Attila-díjas költő, műfordító, újságíró.

Gergei Albert vagy Gyergyai Albert 16. századi magyar költő. Töredékesen fennmaradt széphistóriája a *História egy Árgirus nevű királyfiról és egy tündér szüzleányról*.

Gyöngyösi István (1629–1704) költő. Ismert műve a *Marssal Társalkodó Murányi Venus* c. eposz.

Rimay János (1570 körül –1631) költő, a magyar késő reneszánsz legjelentősebb íróegyénisége.

Fazekas Mihály (1766–1828) költő, botanikus.

1. Értelmezze az *Utószó* szövege alapján az alábbi kijelentések aláhúzott fogalmait, kifejezéseit legalább 2-2 érdemi elemmel! (3, 4, 10)

a) A magyar költészet antológiája... történeti és reprezentatív antológiának tekinthető.

Lehetséges értelmezések:

- a válogatás az Ómagyar Mária-siralomtól az 1995-ben elhunyt Baka István költészetéig terjed
- közli a líratörténeti hagyomány legjelentősebbnek tartott darabjait
- a kronológia a művek sorrendjének rendező elve
- a költők születésük időrendjében követik egymást

Adható 2, 1, 0 pont.

Minden helytálló válaszelem 1 pont.

b) „A magyar költészet antológiája személyes antológia.”

Lehetséges értelmezések:

- a válogatás, szerkesztés egyedüli munka
- a személyes ízlés / vonzalom / nézőpont tükröződik a válogatásban
- a szerkesztő egyensúlyt keresett a hagyomány és a saját szempontjai között

Adható 2, 1, 0 pont.

Minden helytálló válaszelem 1 pont.

2. „Minden antológia az irodalom új kísérlete önmaga meghatározására” – közli az *Utószó* első mondata. Az alábbiakban magyar költők önmeghatározásaiból, ars poetica érvényű költeményeiből idézünk. Nevezze meg teljes névvel a szerzőket!

a) Indulj dalom,
bátor dalom,
sápadva nézze röptöd,
aki nyomodba köpköd:
a fájdalom.
Az életen, a szinten,
a fénybe kell kerengni,
légy mint a minden,
te semmi.

A szerző teljes neve: Kosztolányi Dezső

b) Ti pedig, szerzettem átkozott sok versek,
Búnál kik egyebet nékem nem nyertetek,
Tűzben mind fejenként égjétek, vesszettek,
Mert haszontalanok, jót nem érdemletek.

A szerző teljes neve: Balassi Bálint

c) Véghez vittem immár nagyhirű munkámat,
Melyet irigy üdő, sem tűz el nem bonthat,
Sem az ég haragja, sem vas el nem ronthat,
Sem az nagy ellenség irigység nem árthat.

A szerző teljes neve: Zrínyi Miklós

- d) Ekként a dal is légyen örökkön új,
a régi eszme váltson ezer köpenyt,
s a régi forma új eszmének
öltönyeként kerekedjen újra.

A szerző teljes neve: Babits Mihály

- e) Ne fogjon senki könnyelműen
A húrok pengetésihez!
Nagy munkát vállal az magára,
Ki most kezébe lantot vesz.

A szerző teljes neve: Petőfi Sándor

Adható 5, 4, 3, 2, 1, 0 pont.

Egy helytálló válasz 1 pont. Csak a szerző teljes, hibátlanul leírt neve fogadható el.

A név hibás leírása tartalmi hibának minősül, további helyesírási pontvesztéssel nem jár.

3. A szerkesztő az *Utószó*ban közli, hogy a válogatásban nem szerepel Petőfi *Nemzeti dala*, majd hozzáteszi, hogy „a *Szeptember végén* vagy az *Elbocsátó szép üzenet* hiánya bizonyára kisebb feltűnést keltene”. (7)

Mi a véleménye e szerkesztői feltevésről? Ön szerint hogyan fogadnák az olvasók a *Szeptember végén* vagy az *Elbocsátó, szép üzenet* antológiai hiányát? Összefüggő szövegben fogalmazza meg álláspontját legalább 4 érdemi érveléssel!

Lehetséges válaszselemek:

- a szerkesztő a sokszínűség igénye mellett a személyesség elvét is követi
- a válogatás kevésbé fogékony a közéleti-politikai költészet iránt, míg talán az olvasók nagy része magasabbra értékeli a közéleti költészetet
- a szerkesztő szerint a *Nemzeti dal* reprezentatív vers, de nem esztétikai érvénye miatt
- az olvasók egy antológiától a hagyományos költészetfelfogás érvényesülését várják
- az antológia viszont szeretne eltérni ettől a felfogástól, amely a költészet értékét az évszázadok során rárótt politikai szerep, történelmi küldetés szerint méri
- a *Szeptember végén* és az *Elbocsátó, szép üzenet* csupán egyik darabja a két költő jelentős szerelmi lírájának, más hasonló súlyú művek antológiai jelenléte enyhíti az elmaradásukat
- sokan hiányolnák az említett verseket, például azért, mert e két szerelmi költeményt – önértékén túl – az életműben (és a két költő, Petőfi és Ady életében) betöltött szerepe teszi kitüntetetté
- a *Szeptember végén* Petőfi egyik legismertebb alkotása (egy-egy sora szállóigeként is létezik)
- a mű a Petőfi-kultusz része (pl. a síron túli szerelem romantikus toposza; a boldog jelen és az elmúlás képeinek kontrasztja, elégikus hangütés)
- az *Elbocsátó, szép üzenet* Ady költészetében a Léda-ciklus szenvedélyének ellenpontozása; egy kultikus ’szakító-vers’

Az érvek száma és tartalmi minősége szerint adható 4, 3, 2, 1, 0 pont. Egy helytálló érv 1 pont. Az álláspont megfogalmazásának nyelvi minősége (pl. a szöveg koherenciája, a kötőszavak helytálló alkalmazása, nyelvhasználati hibák elkerülése) 1, 0 pont.

Adható összesen 5, 4, 3, 2, 1, 0 pont.

4. A szerkesztő válogatási elvei szerint szerepelhetnének-e az alábbi alkotások az antológiában? Válaszoljon a szöveg információi alapján a táblázat kitöltésével! Válaszának megfelelően tegyen X jelet az IGEN vagy a NEM oszlop mezőjébe, majd röviden indokolja meg választát!

Szerző és a mű címe	IGEN	NEM	Indoklás
Vörösmarty Mihály: <i>Zalán futása</i>		X	eposz / verses nagyepikai alkotás / a lírai életmű teljes a részletek nélkül is „Vörösmarty vagy Arany esetében [...] nem láttam értelmét, hogy részleteket ragadjak ki epikus műveikből.” (6. bekezdés)
Csokonai Vitéz Mihály: <i>Dorottya, avagy a dámák diadala</i>		X	a műfaji szempontok érvényesítésével: komikus eposz / verses epikai alkotás / a lírai életmű teljes nélküle is
	X		VAGY nem a műfaji szempontok érvényesítésére, hanem a szöveg egyéb információira hivatkozással: „az élő hang igénye fogalmazódik meg a szövegben Csokonaitól Aranyon át.” (9. bekezdés)
Arany János: <i>Vörös Rébék</i>	X		a szerkesztő szerint a ballada „keresztelő műfajú”, de az antológia szerkesztője az „egyszerűség kedvéért lírai alkotásnak” tekinti (6. bekezdés)
Babits Mihály: <i>Jónás könyve</i>		X	elbeszélő költemény / verses epikai műfaj / a lírai életmű nélküle is teljes
	X		VAGY az életmű szerves része az ószövetségi parafrázis (lirizált epikai alkotás; ars poeticus szentenciák, költő-szerep, vallomásosság, a függeléként csatolt <i>Jónás imája</i>); „az örökké változó hagyományból múlhatatlan értéként” emelkedik ki” (3. bekezdés)

Egy helytállóan kitöltött teljes sor: a választás és a hozzá tartozó helytálló, érvényes indoklás együtt 1 pont.

A 2. és a 4. mű esetében nem csak műfaji szempontok érvényesíthetők az indoklásban, így elfogadható lehet akár az IGEN, akár a NEM választása más poétikai szempontokat érvényesítő indoklással alátámasztottan.

Adható 4, 3, 2, 1, 0 pont.

5. A 9. bekezdés gondolatmenetéhez kapcsolva az *Utószó* teljes szövegében az antológia szerkesztője az alábbi versrészleteket is közli, hogy az olvasó érzékelje, mit is jelent szerinte a fogalmazás elevevége.

A ma is eleven, „élő hang igénye” szempontjából hogyan hatnak Császár Ferenc és Vörösmarty Mihály sorai? Vesse össze a két részletet, és indokolja véleményét azzal, hogy megnevezi a részletek legalább 4 jellemző stílusbeli, szóhasználati vagy más, Ön szerint mérvadó eltérését!

„Két nagy szemedből édes, búskomoly
Érzés sugárzik mely hódít, bilincsel;
Pillantatodban, szép hölgy! menny nyílik fel,
Arcod gödrében száz Ámor honol”

„Maradj közöttünk ifju szemeiddel,
Barátod arcán hozd fel a derűt:
Ha napja lettél, szép delét ne vedd el,
Ne adj helyette bánatot, könyűt”

Császár Ferenc¹: *Hozzá*

Vörösmarty Mihály: *A merengőhöz*

Lehetséges válaszlemek:

- mindkét részlet odafordulás a címzethez (a megszólítás alakzata), Cs. F. teátrálisan, közbeékelt felkiáltással; V. M. természetesen, visszafogott közvetlenséggel
- lexikában a Cs. F.-részlet régiesnek, kimódoltnak hat (pl. *búskomoly*, *pillantatodban*); V. M.: egyedül a könyű szó hat archaikusnak, részben a ritmika és rímkényszer miatt
- a 'szem' motívuma mindkét versben központi szervező, de Cs. F. felütése ma már groteszknak hat (*Két nagy szemedből...*), V. M. hagyományosan, természetes egyszerűséggel használja a motívumot
- Cs.F.: ambivalens érzést tulajdonít a megszólított hölgynek (*hódít, bilincsel*); V. M.: a megszólított jelenléte, tekintete derűt áraszt
- Cs. F. részletében szintén groteszk hatású az elkoptatott *Ámor* képzet
- a mai befogadó számára az *Ámor* képzet mint a leküzdhetetlen vonzerő, csábítás megsokszorozódásának szimbóluma (*arcod gödrében száz Ámor honol*) ironikusan hathat
- Cs. F. részletében a megszólaló a hódoló pozíciójából szól; V.M. összetettebb érzést szólaltat meg (hódolat, kérés, érzelmi kötelék, feltétel (*Ha...akkor* feltételes mondatszerkezet)

A két részlet azt példázza, hogy ugyanaz az érzés, motívumkör mennyire eltérő esztétikai minőségben szólhat meg.

A versrészletekről alkotott esztétikai vélemény / ízlésítélet nem befolyásolhatja a megoldásra adott pontszámot. A vizsgázó tarthatja ma érdekesebbnek pl. Császár Ferenc sorait (pl. *Arcod gödrében száz Ámor honol*), de mindkét részlet képei is konvencionálisnak tűnhetnek a mai befogadó számára.

A hatásról alkotott véleményt indokló minden helytálló, érdemi közlés 1 pont.

A közös elemek kiemelése nem elégséges, az eltérések megfogalmazása, minősítése az elvárt kritérium.

Adható 4, 3, 2, 1, 0 pont.

¹ Császár Ferenc (1801-1858) jogász, költő, műfordító, a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

6. „Vannak tartalmilag nem rögzített szálak is: egy-egy metrikai forma...” hivatkozik a 11. bekezdés az antológiában közölt lírai alkotásokat összekötő verselési rendszerekre. Ezekre példák az alábbi részletek. Állapítsa meg a versrészletek ritmikáját!

- a) Ne kérdezd barátném! mint töltöm időmet,
S távolléted alatt kedvem miben lelem!
Tudod, elvesztettem édes enyelgőmet,
Tudod, magam vagyok, mert te nem vagy velem.

Berzsenyi Dániel: *Levéltöredék barátnémhoz*

verselési rendszer: ütemhangsúlyos / hangsúlyos / magyaros
versláb/ütem/sor: felező tizenkettes / 6//6 osztású tizenkettes / tizenkettes

A versláb/ütem /sor megnevezése csak akkor fogadható el, ha a verselési rendszer megállapítása helyes.

Soronkénti egymást kizáró megállapítások esetén nem adható pont.

Adható **2**, 1, 0 pont.

Egy helytálló válaszelem 1 pont.

- b) Amint lassan felült, balvállá-tájt
egy teljes élet minden izma fájt.
Halála úgy letépve mint a géz.
Mert feltámadni éppolyan nehéz.

Nemes Nagy Ágnes: *Lázár*

verselési rendszer: időmértékes
versláb/ütem/sor: jambus / jambikus

A versláb/ütem/sor megnevezése csak akkor fogadható el, ha a verselési rendszer megállapítása helyes.

Soronkénti egymást kizáró megállapítások esetén nem adható pont.

Adható **2**, 1, 0 pont.

Egy helytálló válaszelem 1 pont.

- c) Roskad a kásás hó, cseperészget a bádogeresz már
elfeketült kupacokban a jég elalél, tovatűnik

József Attila: *Flóra I.*

verselési rendszer: időmértékes
versláb/ütem/sor: hexameter / daktilikus

A versláb/ütem/sor megnevezése csak akkor fogadható el, ha a verselési rendszer megállapítása helyes.

Soronkénti egymást kizáró megállapítások esetén nem adható pont.

Adható **2**, 1, 0 pont.

Egy helytálló válaszelem 1 pont.

9. Milyen motivikus-tematikus kapcsolat van az alábbi költemények között?

a) Balassi Bálint: *Áldott szép Pünkösdek...*; Csokonai Vitéz Mihály: *A Reményhez*; Berzsenyi Dániel: *A közelítő tél*; Babits Mihály: *Ősz és tavasz között*; Kosztolányi Dezső: *Szeptemberi áhítat*; József Attila: *Nyár*

Az azonosított motivikus-tematikus kapcsolat: évszakok / évszak-metaforika / évszak-toposz
Adható **1, 0** pont.

Csak egy évszak megnevezése önmagában részleges válasz, így pont nem adható.

b) Petőfi Sándor: *Minek nevezzelek?*; Ady Endre: *Őrizem a szemed*; Kosztolányi Dezső: *Ilona*; Tóth Árpád: *Esti sugárkoszorú*; Weöres Sándor: *Canzone*; Radnóti Miklós: *Tétova óda*

Az azonosított motivikus-tematikus kapcsolat: szerelem / szerelmi érzés / hitvesi szerelem
Adható **1, 0** pont.

A SZÖVEGALKOTÁSI FELADATOK ÉRTÉKELÉSÉNEK ÁLTALÁNOS ELVEI

1. A javítási-értékelési útmutató tartalmi elemeitől eltérő minden jó választ el kell fogadni!
2. A vizsgázó teljesítményének értékelését nem befolyásolhatja sem az, ha az értékelő személyes értékítélete eltér a feladatban tárgyalt probléma, kérdés, jelenség általánosnak tekinthető megítélésétől, sem az, ha a vizsgázó véleménye eltér az általánosnak tekinthető megközelítéstől.
3. A szövegalkotási feladatok értékelése a teljesítménytartományokban közölt kritériumok, valamint az adott feladathoz tartozó lehetséges tartalmi elemek figyelembevételével történik. A lehetséges tartalmi elemekben megfogalmazott fogalmi kifejtettség nem kritériuma a maximális pontszámnak.
4. A lehetséges tartalmi elemek felsorolása nem jelenti azt, hogy a helyes feladatmegoldásban valamennyi elemnek szerepelnie kell. A lehetséges tartalmi elemekben adott választól eltérő minden jó megoldás értékelendő.
5. A javítási-értékelési útmutató közli a műértelmező szövegalkotás, valamint a reflektáló szövegalkotás feladatokra adható pontok teljesítménytartományait.
4. Az értékelő az adott feladatmegoldást az egyes értékelési szempontokon belül abba a teljesítménytartományba sorolja be, amely kritériumainak az a leginkább megfelel. A teljesítménytartományokon belül – a megfelelés mértékének, arányának megfelelően – az értékelő dönt az elért pontszámról. Az elvárt terjedelemtől való eltérés pontvesztéssel jár, ide értve az alacsonyabb vagy a jelentősen magasabb szószámú kidolgozást.
6. Az értékelő tanár a dolgozatban jelöli a tartalmi, a szövegalkotási, a nyelvhelyességi és a helyesírási hibákat, valamint a feladatkiírás szempontjából releváns helyes válasz elemeket. A jelöléshez, valamint a helyesírási hibák pontozásához a mellékletben közöltek az irányadók.
7. Ha a vizsgázó nem a feladatban kitűzött témát dolgozza ki, vagy egyáltalán nem oldotta meg a szövegalkotási feladatot, a szövegalkotási feladatra adható pontszáma minden értékelési szempont esetében 0 pont.

MŰÉRTELMEZŐ SZÖVEG ALKOTÁSA Tartalom – adható összesen 15 pont. A bázisszöveg és feladat értéke; tudáskeretének ismerete (vonatkozó tárgyi tudás, általános tájékozottság); a válaszelemek a feladat szempontjainak, szövegbázisának való megfelelése (problémaérzékenység, lényeglátás, tématarítás, gondolatgazdagság, releváns példák, véleménynyilvánítás) szerint.	
Pont	A teljesítménytartomány jellemzői
15-12 pont	a feladatban kijelölt valamennyi értelmezési szempontra utal, kitér, válaszol; kifejtett, indokolt, tárgyszerű állítások, következtetések; ítélőképesség, releváns értékítélet; az értelmezési szempontoknak megfelelő tárgyi-fogalmi tudás meggyőző alkalmazása; indokolt példák, hivatkozások
11-6 pont	részleges megfelelés a feladat szempontjainak; helyenként kifejtetlen állítások, következtetések; a tárgyi-fogalmi tudás részben elfogadható alkalmazása, esetleges tárgyi tévedések; több elemében helytálló kifejtés, releváns vélemény
5-0 pont	alig vagy nem reflektál a feladatban adott szempontokra; többségükben felületes, tartalmatlan közlések, megalapozatlan állítások; hiányos, téves tárgyi-fogalmi tudás, esetenként alapvető félreértések
Szövegszerkezet – adható összesen 5 pont. A felépítés (gondolati íve, logikája, a műfajnak való megfelelés); a szerkezet (koherencia, arányosság, tagolás, terjedelem: 400-800 szó) szerint.	
5-4 pont	tudatosan felépített gondolatmenet; arányos tagolású szerkezet: bekezdések, felvezetés, kifejtés, lezárás; elvárt terjedelem
3-2 pont	részben rendezett gondolatmenet; aránytalan, erőltetett és/vagy hiányzó szerkezeti egységek (bekezdések, felvezetés, kifejtés, lezárás); elvárt terjedelem
1-0 pont	bizonytalan, azonosíthatatlan gondolatmenet; kirívó szövegtagolási hibák, hiányok; elvárt alatti terjedelem (400 szó alatt) elvárt feletti terjedelem (900 szónál több)
Nyelvi igényesség (stílus, nyelvhelyesség) – adható összesen 10 pont. A nyelvi regiszter, a stílus, a szókinccs, a köznyelvi normának való megfelelés szerint.	
10-8 pont	megfelelő nyelvi regiszter; választékos, világos megfogalmazás és mondszerkesztés; pontosan alkalmazott, az értelmezési szempontokhoz illő gazdag szókinccs; kifejező, árnyalt, következetes előadásmód; esetleg néhány kisebb nyelvi bizonytalanság
7-6 pont	gördülékeny megfogalmazás, átlátható mondszerkesztés; az értelmezési szempontoknak megfelelő szókinccs; többnyire szabatos előadásmód; esetleg néhány, az értelmezést nem befolyásoló nyelvi, nyelvhelyességi hiba
5-3 pont	jellemzően töredékes vagy dagályos előadásmód, értelemzavaró mondszerkesztési, szókinccsbeli pontatlanságok, nyelvhelyességi hibák; bizonytalanság a nyelvi regiszterben
2-0 pont	a szövegre nagyrészt jellemző igénytelen, pongyola nyelvhasználat; a megértést alapvetően gátló stilisztikai, nyelvhelyességi hibák, szegényes, széteső mondszerkesztés; sivár szókinccs, értelemzavaró szóhasználat

MŰÉRTELMEZŐ SZÖVEG ALKOTÁSA

Értelmezze Ady Endre költeményét! Elemezze a szerkezeti felépítést, az ismétlés szövegformáló szerepét; a stilisztikai-poétikai megoldásokat, a képalkotás módjait! Térjen ki a toposzok, motívumok versbeli megjelenítésének sajátosságaira!

Megoldása 400-800 szó terjedelmű legyen!

Ady Endre: *Emlékezés egy nyár-éjszakára*

Az Égből dühödt angyal dobolt
Riadót a szomoru Földre,
Legalább száz ifjú bomolt,
Legalább száz csillag lehullott,
Legalább száz párta omolt:
Különös,
Különös nyár-éjszaka volt.
Kigyúladt öreg méhesünk,
Legszebb csikónk a lábát törte,
Álmomban élő volt a holt,
Jó kutyánk, Burkus, elveszett
S Mári szolgálónk, a néma,
Hirtelen hars nótákat dalolt:
Különös,
Különös nyár-éjszaka volt.
Csörtettek bátran a senkik
És meglapult az igaz ember
S a kényes rabló is rabolt:
Különös,
Különös nyár-éjszaka volt.
Tudtuk, hogy az ember esendő
S nagyon adós a szeretettel:
Hiába, mégis furcsa volt
Fordulása élt s volt világnak.
Csúfolódóbb sohse volt a Hold:
Sohse volt még kisebb az ember,
Mint azon az éjszaka volt:
Különös,
Különös nyár-éjszaka volt.
Az iszonyúság a lelkekre
Kaján örömmel ráhajolt,
Minden emberbe beköltözött
Minden ősenek titkos sorsa,
Véres, szörnyű lakodalomba
Részegen indult a Gondolat,
Az Ember büszke legénye,
Ki, íme, senki béna volt:
Különös,
Különös nyár-éjszaka volt.
Azt hittem, akkor azt hittem,
Valamely elhanyagolt Isten
Életre kap s halálba visz
S, íme, mindmostanig itt élek
Akként, amaz éjszaka kivé tett
S Isten-várón emlékezem

Egy világot elsüllyesztő
Rettenetes éjszakára:
Különös,
Különös nyár-éjszaka volt. (*Nyugat*, 1917. márc. 1.)

Forrás: <http://mek.oszk.hu/00500/00588/html/vers1001.htm>
Ady Endre összes versei. Osiris kiadó, Budapest, 1997. P. 703-704.

A feladatkírás szempontjaira a vizgázónak mindenképpen szükséges válaszlemeket adnia; ezek hiánya tartalmi pontvesztéssel jár.

A **Tartalom** szempont szerint akkor helyezhető a dolgozat a legmagasabb kategóriába, ha a feladatban foglalt szempontok mindegyikét releváns, értékelhető közlésben meggyőzően kifejti, összefüggéseiben bemutatja, azaz

1. értelmezésében feltárja az ismétlés szövegformáló szerepét,
2. jellemzi a stilisztikai-poétikai megoldásokat, a képalkotás módjait,
3. feltárja a toposzok, motívumok sajátosságait.

Lehetséges tartalmi elemek (címszavakban), a feladat kiírásának szempontjai szerint

Szerkezet; az ismétlés szövegformáló szerepe

- a 49, astrofikusan rögzített sor 24-25. sora (versközép) egy lehetséges **tételmondat** („*Fordulása élt s volt a világnak...*”);
- **a szövegszakaszoló, szerkezetalakító hatású**, az eleve szókettőzésre épülő „*különös, / különös nyár-éjszaka volt*” egységzáró kijelentő mondat (a szöveg negyede) 6-szor ismétlődik **anaforásan, refrénszerűen**
- így a kiemelt '**különös**' minősítés 12-szer (6 alkalommal 3 szótagos **sor-szóként** kiugratva is) az egész szöveg atmoszféra-teremtő **kulcsszava**, domináns **értékelésként** (mindig újabb jelentésekkel telítődik; a zárlatban egyértelmű, érzelmileg is azonosító elmozdulással: **rettenetes**)
- a szövegszintaxisba épített (minden előfordulása kettőspont után, **következtetésként-magyarazatként** hangzik fel);
- a refrénszerű ismétlés **kiemel, nyomatékosít, sulykol**
- formailag disszonáns, így tartalmilag is, „zeneileg” is **fokozza a diszharmóniát**
- szabálytalan közönként, de rendszerszerű előfordulásaikor **újabb többlet)jelentésekkel** telítődik; **utal** a címben megadott gesztusra és az **időszerkezetre** (egy pillanat víziója a közelmúltból, mely kataklizma hatású)
- a „**volt**” létige a **rímszerkezet** bázisa; az '*éjszaka volt*'-ra önrímek is a refrénsor (28-29.); a záró sor összegző szerepű (és **körkörösén visszacsatolja** a rímet a felütéshez);
- a **nézőpont-váltások**, a közléselemek tagolója
- **a rapszodikusság eszköze.**

További stilisztikai-poétikai megoldások, valamint képalkotási sajátosságok

- **látomásleírás és látomásos reflexió**; mozgalmas, verbális, **halmozásra** épülő vízió; **expresszív** eszközökkel (nem lehet lineáris),

- formálisan adott a **retrospektív** attitűd (*emlékezés*), mely az utolsó (refrénen kívüli) igealakban nyomatékosan visszatér (*emlékezem*, E/1., a lírai A alaphelyzete);
- nézőpontok: **külső mozzanatok** látomásos-leíró felidézése, illetve a **személyes motívumok** hitelesítő sorozatai váltakoznak (T/1. és E/1. birtokos személyjelezés a 2. egységben; hangsúlyozott E/1. az utolsó, 8. szakaszban);
- a képalkotás indoka: a vizionált **múlt döntő pillanatának** („hirtelen”), a **fordulatnak** végzetes változást hozó **hatása a jelen minden szintjére**, momentumára (**kozmikus, társadalmi, egyéni**);
- az egyes - 5, 6, 3, 7, 8, 8 soros - ciklikusan előkerülő szakaszok **megközelítési szintenkénti elemekből** szintetizálják, teszik világméretűvé a kataklizmát (belső halmozássorokkal):
 - o felütés: biblikus-apokaliptikus, kozmikus távlatú pusztulás, patetikus, prófétáló hangnemben (1.);
 - o a személyes környezet, intim-valószerű közeg katasztrófát sejtető előrejelzései (2.);
 - o általánosított társadalmi helyzetkép metonimikus alanyokkal, a relativitás, az értékrend-csere érzékeltetésével (*igaz-rabló*), aforizmatikusan (3., 3 sor);
 - o az adott éjszaka világmértékűre tágított (*sohse, ember*) sokkja, traumája, romláshozó szerepe, a teljes értékfordulat bekövetkezte (fordult az *élt s volt világ*); a világ folytonosságának megszűnése (kifordul, ön-ellentétévé válik), az ember történelmi léptékű eltörlése (4.);
 - o részletező, kozmikus tágítás kibontása: általános (*minden, ember*), elvont (*iszonyúság, Gondolat, sors*) szinten is **teljessé válik a negáció**; a rejtett, látens romlás is előtör (*minden ősz titkos sorsa is beköltözik*); összegződik a teljes rettenet, az erkölcsi romlás (6.);
 - o zárlat: a lírai alany **ön- és helyzetértelmezése**: 'Isten-váró', várakozó emlékezés a 'világot elsüllyesztő rettenetes éjszakára' (az éjszaka én-szerepre tett hatása; képzelt halál - formális élet a jelenben; mitikus nagyítás, atlantiszi-képzet);
- váltakozik a domináns **közlésforma** (leírás és reflexió)
- halmozásos jelleg, szaggatottság, ellentétezés (oxymoronok); hiperbolikusság (időbeli távlatok); tágítás-szűkítés perspektíva-váltásai; jellegzetes adys grammatikai és képi eszközök (szófajcserék, metonímiák)
- **komplex, polifon** helyzetkép, létértelmezés
- az értékelítettség megszűnése: minden elem, minden szinten a negatív változások irányába fordul (maguk az irányok is követhetők); kiteljesedik a káosz, az anti-humánus, az értelem-vesztettség (irracionalitás), az ellenségesség- és pusztulás-élmény, a totális erkölcsvesztés (szókinés: élet-halál fogalmai; jellemző minősítések: *dühödt, szomorú, hars, kaján, véres, szörnyű, részeg(en), rettenetes*);
- a költői magatartás: **kívülről** láttat, értékkel, minősít, látomásban sűríti, összegzi az apokaliptikusnak megélt külvilágot (ezt tükrözi poétikai megoldásokkal, nyelvi megformáltsággal, pl. eltávolít névmásokkal: *akkor, azon az éjszaka, amaz éjszaka*), ugyanakkor meditatív, reflektív (várakozó-emlékező) **résztevő** is, aki a káoszból rendezett struktúrát alkot, tudatosítva megváltozott szerepét;
- **versforma**: 9-es, 8-as sorokat tör meg a 3 szótagos refrén-szó; szabályos ütemezés helyett inkább a szakaszolás, a gondolatrítmus domináns a **szabadvers-szerű** tagolásban;

alliteráló szókezdetek, inverziók, disszonáns **akusztikus** hatások sorjázhatnak (a 'dobolt' rímhívóra következik, szabálytalan előfordulásban: *bomolt, omolt, volt, holt, dalolt, volt, rabolt, volt, volt, volt, Hold, volt, volt, hajolt, volt, volt, volt*; mély hangrendűen); az utolsó szakaszban e rímszerkezet helyett pl. a *hittem - Isten, itt élek - kivé tett* asszonáncok erősítik a sorfűzést); **enjambement-ok** kapcsolnak sorokat stb.

Toposzok, motívumok, hagyományozott elemek, ismert helyzetek felidézése

- **az emlékezés** költői attitűdje (általában személyes élmények felelevenítése, sokféle élethelyzetből, pl.: Babits: *Emlékezés gyermekem telekre*, Tóth Árpád: *Karácsonyi emlék*; Juhász Gyula, Vajda „emlékező” szerelmi költészete; Radnóti: *À la recherche*, stb.; időszenbesítő és létösszegző verstípusokban; számvetés-versekben) - itt: a címbe kiemelt és a zárlatban nyomatékosított gesztus, de nem tényleges, valós magatartás;
- **nyár** (itt: a szöveg egészében inkább csak a történelmi eseményt konkretizáló szerepű); a kultúrtörténet nagy toposzait (évszak-napszak) kapcsolja a címbe és a refrénben kiemelten;
- **éjszaka**: itt: képi kulcsmotívum, a szöveg alaptoposza (7-szer a nyár-összetételben, 3-szor önállóan, kiemelt szövegpontokon fordul elő) - a káosz, a széthullás, a félelemkeltés, rettegés, örület élménye kapcsolódik hozzá; l. pl. a világegyetem kialakulása előtti sötétség-elképzelések jelentése (bibliai, mitológiai képzetek példái); „éjszaka-motívum”: irodalmi művek evokálása (Shakespeare: *Macbeth*; Goethe: *Faust*; Vörösmarty: *Csongor és Tünde*; Petőfi: *Az apostol*;
a lírában tematikusan, vershelyzetben vagy motivikusan, pl.: maga a „felvilágosodás” a sötétséggel szemben, pl.: Csokonai: *Az este*; Novalis: *Himnuszok az éjszakához*; Victor Hugo: *Az éj, az éj, az éj*; Arany: *A lejtőn*; Ady: *Kocsi-út az éjszakában*; József Attila „éjszaka-versei”, Radnóti: *Hetedik ecloga*; Kosztolányi: *Hajnali részegség*; Tóth Árpád: *Lélektől lélekig*, stb.);
más művészeti ágak idézése (pl.: Mozart: *A varázsfuvola*; Bartók: *A kékszakállú herceg vára* stb.);
- **kozmosz pusztulás-víziók** evokálása: **romantikus költői látomások** összetett képsorai (pl.: Vörösmarty: *Előszó; A vén cigány*), illetve a **világháború(ka)t idéző intenzív, expresszív** költői formák (pl. Ady, Babits, Radnóti költészete); **pusztulás-mítoszok** (Atlantisz-monda: a sziget, a civilizáció elsüllyesztése isteni büntetés, az emberi gőg következménye); ószövegségi próféciák;
- **apokalipszis** (*Ég, angyal, riadó*): **újszövetségi Apokalipszis** (*Jelenések könyve*; a 7. pecsét feltörését követi a 7 angyal harsonaszava, melyből a végső, a 7., az utolsó ítélet kezdete);

További lehetséges utalások

Párhuzam-lehetőségek a világháborús korszakból ismert, más Ady-darabokkal (egymást komplexen kiegészítők a pusztulás-képzetek, fogalom- és képhasználati hasonlóságokkal).

A felsorolt vázlatpontok, közléselem-lehetőségek egy értelmező szövegmű keretében érvényesíthetők.

Adatok:

A halottak élén kötet (1. kiadása: 1918. aug. eleje) 1. ciklusának (*Ember az embertelenségben*) nyitó darabja; 1917. március 1-jén jelent meg a *Nyugat*ban; az apokaliptikus „éjszakát” az elemzők az I. világháború kitörésének nyár-éjszakájaként értelmezik (1914. július 28.); szövegváltozat: 25. sor: *S csufolódóbb sohse volt a Hold*: a Petőfi Irodalmi Múzeum kézírata szerint: 37. sor: *Ki, ime, semmi bamba volt.*; ugyanitt a 44. sor eredetileg: *Akként, a nyár-éjszaka kivé tett* - ezt Ady javította a véglegesre.

REFLEKTÁLÓ SZÖVEG ALKOTÁSA 20 pont	
Tárgyi tudás, általános tájékozottság; problémaérzékenység, gondolatgazdagság; gondolatmenet, szövegfelépítés; nyelvi igényesség (stílus, nyelvhelyesség) szerint.	
Tartalom	
5-4 pont	releváns, tárgyyszerű választ ad a feladat valamennyi szempontjára, bizonyítja tájékozottságát, kritikai gondolkodását, alkalmazza tárgyi tudását
3-2 pont	a feladatmegoldásban részleges válaszok; hiányos tájékozottság, esetleges tárgyi tévedés/ek
1-0 pont	erősen hiányos megoldás, kitér az adott szempontok elől; tájékozatlanság, félreértések
Problémaérzékenység	
5-4 pont	problémamegoldó gondolkodás, meggyőző, kifejtett állítások, következtetések; gondolati érettség, nyitottság, gondolatgazdagság, ítélőképesség érvényesülése
3-2 pont	helyenként kifejtetlen, megalapozatlan állítások; kevésbé releváns, közhelyes gondolatok
1-0 pont	érzéketlenség a problémára; irreleváns megállapítások, félreértések, felületos megközelítés
Gondolatmenet	
5-4 pont	relevánsan felépített gondolatmenet; arányos tagolású szerkezet: bekezdések, felvezetés, kifejtés, lezárás; elvárt terjedelem: 150-450 szó
3-2 pont	meggyőző gondolatmenetre törekvés; aránytalan, erőltetett és/vagy hiányzó szerkezeti egységek (bekezdések, felvezetés, kifejtés, lezárás); elvárt terjedelem (150-450 szó)
1-0 pont	bizonytalan, azonosíthatatlan gondolatmenet; kirívó szövegtagolási hibák, hiányok; elvárt alatti terjedelem (150 szó alatt) elvárt feletti terjedelem (550 szó fölött)
Nyelvi igényesség (stílus, nyelvhelyesség)	
5-4 pont	megfelelő nyelvi regiszter; választékos, gördülékeny megfogalmazás, kifejező mondat szerkesztés; gazdag, pontosan alkalmazott, az értelmezési szempontoknak megfelelő szókincs; kiváló nyelvhelyesség
3-2 pont	választékosságra törekvés; néhol töredékes előadásmód, mondat szerkesztési, szókincsbeli pontatlanságok, bizonytalanság a nyelvi regiszterben; néhány nyelvhelyességi hiba
1-0 pont	igénytelen, dagályos nyelvhasználat; stilisztikai hibák, szegényes, pongyola mondat szerkesztés, szókincs; értelemzavaró megfogalmazások (nyelvhelyességi hibák)

REFLEKTÁLÓ SZÖVEG ALKOTÁSA

A drámai alkotások esetenkénti vulgáris nyelvhasználata, a beszélt nyelv e rétegének színpadi megjelenítése megosztja a szélesebb közvéleményt, és különféle álláspontok megfogalmazására készíti a színházi alkotókat és a nézőket.

Indokoltnak tartja-e a durva beszédmódot korunk színműveiben és/vagy színpadi előadásaiiban? Verbális agresszióknak tekinti, vagy napjaink megnyilatkozási formáit leképező nyelvhasználatnak minősíti, melyet szükséges megjeleníteni? Fogalmazza meg véleményét! Reflektálásában vegye figyelembe Kiss Csaba² és Háy János³ idézett gondolatait! Kifejtésében hivatkozhat olvasmányélményeire és/vagy az Ön által látott színházi előadás(ok)/ra! Reflektáló szövegében alkalmazza stilisztikai, retorikai ismereteit! Megoldása 150-450 szó terjedelmű legyen!

„...az író azt érzi, neki is joga van a valóságot a maga pucér formájában ábrázolni, színpadra vinni, jogunk van ezeket a tükröket a színpadra felpakolni. A közönség pedig úgy érzi – minél kisebb, hagyományosabb közösségről van szó, annál inkább –, hogy neki pedig joga van megbotráncolni, felállni, a széket hátracsapni, a szomszédokat megkérdezni, hogy ti meddig nézitek még ezt a szemetet, és végül dohogva kimenni, pénzt visszakérni, feljelenteni, cikket írni stb. Hangot adni a felháborodásnak. [...] Ebben az ideológiai vitában én nem szeretnék állást foglalni, mert véleményem szerint a ’tabukat döntögető író kontra prúd, álszent közönség’ ellentét elfödi a lényegét: hogy a trágárság az utóbbi években lapos színpadi divattá, pótcselekvéssé, verbális manírrá, kiüresedő, hatástalan nyelvi eszközzé vált. Szociopótlék a valódi megfigyelés és autentikus rétegnyelvek helyett, fiatalságpótlék, kiábrándultságpótlék, indulatpótlék, belevalóságpótlék, lázadáspótlék. A trágár szavak pedig visszavágnak, mondatbeli súlyuknál fogva uniformizálják a stílust, maguk alá gyűrnek a szürke, hétköznapi szavakat.”

Kiss Csaba: *Miért épp?* Színház. 2006. július XXXIX. évf. 7. szám. Trágárság a kortárs drámában.
http://www.old.szhaz.net/pdf/2006_07.pdf

„Ha egy színpadi mű durvaságot tartalmaz a dialógusban, ettől még nem válik trágárrá. [...] A drámai szöveg célja, hogy beszélhető nyelv kerüljön a színpadra. A színpadi nyelv az irodalmi nyelvek közül a leginkább kötődik a nyelv éppen aktuális állapotához. Korántsem gondolom azt, hogy a színpadi írók képesek volnának a nyelvet radikálisan befolyásolni, nem gondolom, hogy például a nyolcvanas évek közepén Spiró *Csirkefej*⁴ének következménye lett volna a – nevezzük így – ’nyelvromlás’. A folyamat teljesen fordítva zajlik: a nyelv alakulása befolyásolja azt, hogy milyen színpadi nyelven szólal meg az alkotó. A vulgáritások alkalmazása egy színpadi műben legfeljebb ügyetlen, ügyefogyott, zavaró vagy ellenszenves, de semmiképpen sem trágár. A bennünket körülvevő nyelv megfelelő módon vulgáris ahhoz, hogy teljesen indokolt legyen az ilyen szavak színpadi használata. [...] A magyar irodalmat nem tartom túl merésznek sem a vulgáritások, sem a veszélyesebb tematikák tekintetében. [...] Egy-két példát leszámítva a magyar irodalom az egészségességről ír; kevésbé mer túrát tenni az esendőség terepén, a világ sötétebb oldalán.”

Háy János *A nyelv diktátuma*. Színház. 2006. július XXXIX. évf. 7. szám. Trágárság a kortárs drámában.
http://www.old.szhaz.net/pdf/2006_07.pdf

² Kiss Csaba (1960 –) rendező, drámaíró, egyetemi tanár.

³ Háy János (1960 –) író, költő, festő, illusztrátor; drámái például: *A Gézagyerek* (2004), *A Senák* (istendramák két részben).

⁴ Utalás Spiró György *Csirkefej* című, a színpadi nyelvben áttörést hozó tragédiájára, továbbá a budapesti Katona József színház emlékeztető előadására. (A darab ősbemutatója: 1986.)

Lehetséges tartalmi elemek (címszavakban), a feladat kiírásának szempontjai szerint

A Tartalom és a Problémaérzékenység szempont szerint akkor helyezhető a dolgozat a legmagasabb kategóriába, ha a vizsgázó

1. érdeemben, tárgyyszerű érvekkel értelmezi a tárgyalt jelenséget, a színházi, színpadi nyelvhasználat esetenkénti vulgaritását
2. kifejti véleményét a feladatban foglalt szempontokról
3. reflektálásában korrekten épít Kiss Csaba és Háy János közölt álláspontjára
4. érveiben alkalmazza stilisztikai és retorikai ismereteit

A reflektálás alapozódhat példákkal történő bizonyításra, azaz a vizsgázó hivatkozhat olvasmányélményeire és/vagy látott színházi előadás(ok)/ra, ugyanakkor a téma helytálló, elméleti megközelítése és kifejtése is érvényes, jó megoldás.

Lehetséges értelmezések, megközelítések:

A reflektálásban megjelenhetnek pszichológiai, szociolingvisztikai, lingvisztikai, kulturális, műfajelméleti stb. szempontok. A témából és a tárgyalt jelenséghez társított értékelői magatartásból adódóan értelemszerűen előfordulhat terminológiai bizonytalanság.

- előfeltevés: nyilvános használatban a durva szóalak, a káromkodás a szélesebb nyelvhasználói közösségben tabu
- élnek a nemi, korosztályi sztereotípiák is
- vita tárgya a műnemi-műfaji meghatározás (a kitágított műnem-fogalom sokféle alternatív színházi produkciót, dramatikus játékot, dokumentatív előadást is drámának tekint)
- a kortárs kulturális jelenségek sokfélesége, műfaji, hangütésbeli, megjelenési változatossága (pl. dalszöveg, performansz, összművészet, slam poetry (szlem), képregény, villámcsődület (flashmob), különböző alternatív színelőadások) a nyelvhasználat igen eltérő rétegeit jelenítheti, jeleníti meg
- problematikus lehet egyes fogalmak stilisztikai, retorikai meghatározása, besorolása; az egyes szótárak alkalmazott stílusminősítései eltérnek (az értelmező kéziszótár pl. a *durva*, *pejoratív*, *trágár*, *vulgáris* minősítésekkel él)
- a „csúnya beszéd”, a káromkodás jelenségének meghatározásakor a szakemberek is eltérő megnevezéseket, fogalmakat alkalmaznak (*durva*, *trágár*, *vulgáris* kifejezés; *nyelvi agresszió*; *verbális agresszió*; *obszcenitás*)
- a szakirodalomból is ismert jelenség: a nyelvhasználók kollektív tudatában él a „nyelvromlás”-elképzelés, tehát a nyelv negatív irányba történő változásának gondolata (pedig a 'langue' és 'parole' megkülönböztetendő lenne);
- a nyelv szlengesedését, a közbeszéd durvulását, a médiát, nyilvános használatot is elárasztó vulgaritást fokozza, gyorsítja a széleskörű nyilvánosság állandó bekapcsoltsága

A durva nyelvhasználat érvényessége a színpadi beszédben (dikcióban):

- a vulgaritás nem trágárság (l. Háy János)
- ma a vulgaritás az írott és beszélt köznyelv tartozéka (filmek, blogok, kommentek, valóságshow-k, nyilatkozatok, riportok, beszédek nyelvi kontroll nélkül)
- már a kisgyerek szókincsébe is belejátszik, akár öntudatlanul, szemantika nélkül

- közkeletű előítélet, hogy a befogadók nem is igénylik a választékosabb megnyilatkozási formákat
- ha a művészet mimézis, akkor ezt kell megjeleníteni
- a drámaíró döntése a nyelvi kifejezési formák megválasztása
- pszichológiai felmérések szerint a „csúnya szavak” az őszinteség, természetesség képzetét keltik
- a stílusváltást, kultúraváltást tükrözni kell; l. pl. az *Elfújta a szél* c. filmben Clark Gable híres mondásáért még jelentős pénzbüntetést szabtak ki 1939-ben („köpök rá”, az „átkozott, istenverte” kifejezések kiejtése miatt)

A durva nyelvhasználat ellen:

- a színház maradjon meg olyan hagyományos kulturális fórumnak, ahol kikapcsolható a közönségesség, alantasság (a dikció a drámaiság funkcionális eleme)
- a vulgaritás mint nyelvi egységesítés leegyszerűsít, uniformizál, ellaposít, tehát éppen a drámai műnemben ne szűnjön meg az árnyalás, az összetettebb drámai jellemek megjelenítése;
- a trágárság már régen nem művészi kifejezési eszköz, csak pusztán divat, kiüresedett pótlék
- a vulgaritás már önmagában is megosztó nyelvi jelenség, a nézők/befogadók egy részének pl. civilizátlanságot, közönségességet sugall
- a nyelvi agresszió, a vulgáris kifejezésmód sértheti mások érzékenységét, elvárásait, lehet bántó vagy hatalomgyakorlást, erőszakot sugárzó eszköz
- a színházi előadások általában ’többgenerációsak’, a generációk befogadók türekszüskébe eltérő

További lehetséges felvetések:

- indulatok kifejezésére vagy réteg-, csoportnyelvi eszközként, jellemzésre előfordulhat durvaság, trágárság, de csak motivált alkalmazás keretében
- adódhat olyan élethelyzet / drámai szituáció, amelyben az indulati / érzelmi / emocionális hatás (pl. fájdalom, elkeseredés; öröm, meglepődés) nem köznyelvi verbalításban nyilvánul meg
- vannak társadalmi csoportok, szubkultúrák, amelyekben a durva nyelvhasználat tartóssá vált szokás, a nyelvi csoportidentitás egyik összetevője
- a durva beszéd a reménytelennek érzett élethelyzet, szociális helyzet, a nyelvi megfosztottság irodalmi kifejezése és színpadi kifejeződése: „*Egy indokolt helyzetben, valódi káromkodás helyett nem lehet azt mondani, hogy a kakas csípje meg. Az álszentség és a prüdéria utálatos dolog, és ami a legfontosabb - hazugság. De akit a káromkodás zavar, az ne jöjjön el, ne nézze meg a darabot.*” (Háy János)

MELLÉKLET

A szövegalkotási, a nyelvhasználati, nyelvhelyességi hibák jelölése

A szaktanár az előforduló hibákat piros tollal javítja. Ceruzás bejegyzések, jelek a dolgozatokban nem hagyhatók.

- tartalmi hiba: _____
- szerkesztési hiba: - - - - -
- szórend, mondatrend: a helyes sorrendet függőleges vonalakkal és a szavak fölé írt számozással jelöljük. A bekezdések sorrendjét a margón számozással jelöljük.
- logikai hiba, ugrás a tagmondatok, mondatok vagy bekezdések (a szöveg nagyobb egységei) között: →, ←, ↑, ↓
- logikai vagy nyelvi ellentmondás: ↔
- nyelvhasználati, nyelvhelyességi és stílushibák jelölése hullámos vonallal történik:

~~~~~

Az egymást követő mondatokban folyamatosan jelentkező, ismétlődő hibák esetében a hullámos vonalat a margón, függőlegesen kell kitenni.

- hiányzó bekezdés jele: fordított Z betű
- fölösleges bekezdés (álbekezdés) jele: áthúzott fordított Z betű
- szövegbeli hiány jele: √
- a feladatkiírás szempontjából releváns tartalmi elem jelölése: ✓

A helyesírási hibák jelölési formái

- súlyos hiba: 2 vagy 3 vonalas aláhúzás (az aláhúzás fejezze ki a hiba pontértékét)
- enyhe (egyéb) hiba: 1 vonalas aláhúzás
- egybeírás jele: függőleges vonás alul-fölül domború félkörrel: ⊔
- különírás jele: függőleges vonás alul-fölül homorú félkörrel: ⊓
- A helyesírási hibák jelölése tájékoztasson a hibák minősítéséről is. A könnyebb összeszámolás végett a hibapont a hibával egy sorban a margón jelölhető.

A helyesírási hibák értelmezése és minősítése

- A helyesírás értékelése az érettségi írásbeli vizsgán 2017 májusától A magyar helyesírás szabályainak 12. kiadása alapján történik.
- Ismétlődő hibákra csak az első előfordulás alkalmával adható hibapont. Csak az ugyanabban a szóban előforduló megegyező hiba számít ismétlődő hibának. Ugyanazon toldalékok hibás írása különböző szavakban nem ismétlődő hiba. (A központosítási hibák minősítését l. alább.)
- A közkeletű szó fogalma bizonyos fokig környezet- és műveltségfüggő. Megítélésében meghatározóak a középiskolai tanulmányok, ugyanakkor a vizsgatárgy szakszókincse közkeletűnek tekintendő (pl. metafora, motívum, szimbólum, avantgárd, ars poetica).
- A nyelvhelyességi hiba nem helyesírási hiba (pl. *-ban/-ben* és *-ba/-be* határozóragok keverése).
- Az idézetekben elkövetett helyesírási hibákat a javító tanár ugyanúgy súlyos és egyéb hibák közé sorolja, ha a vizsgázónak volt lehetősége az idézet szövegének ellenőrzésére. Ha a vizsgázó emlékezetből idéz, és esetleg téved, hibáit az enyhe hibák közé kell sorolni. A költői-írói helyesírás átvétele a tanuló saját szövegében nem hiba, ha az idézet szó szerinti és idézőjellel jelölt. Amennyiben az idézet jelöletlen és/vagy tartalmi idézet, akkor az előforduló hibákra a hibának megfelelő hibapontszámot kell adni.

- A helyesírási hibákat a szövegértési és nyelvi-irodalmi műveltségi feladatsorban, valamint a szövegalkotási feladatokban együttesen kell figyelembe venni.
- A vizsgadolgozat a helyesírás és az íráskép szempontjából nem értékelhető, azaz 0 pont, ha:
  - a vizsgázó a műértelmező szövegalkotási feladatot nem oldotta meg, vagy a megoldása terjedelme kevesebb, mint 40 szóÉS
  - a reflektáló szövegalkotási feladatot nem oldotta meg, vagy a megoldása terjedelme kevesebb, mint 15 szóÉS
  - a javító tanár úgy ítéli meg, hogy a szövegértési és nyelvi-irodalmi műveltségi feladatsorban a vizsgázói megoldások terjedelme összességében nem teszi lehetővé a helyesírás és az íráskép értékelését.
- Ha a vizsgázó a megírt szövegalkotási feladatban a kidolgozási idő alatt javítani akar, akkor a javítás szabályos módja: a dolgozatíró javítani kívánt szót /szavakat egy vonallal áthúzza, a helyesnek vélt szót /szavakat pedig újra leírja.
- Az ékezethasználathat pongyolának minősül, ha az egyezményes ékezetek helyett a vizsgázó egyéni jeleket használ. Az egyéni írássajátosságok nem mentesítik a vizsgázót a hosszú és a rövid magánhangzók megkülönböztetésének kötelezettsége alól.

A helyesírási típushibák pontozása

Megjegyzés: Az alábbiakban a súlyos hibáknak két típusát különböztetjük meg: az egyik 3 hibapontot, a másik 2 hibapontot ér.

Súlyos hiba (3 hibapont)

- mássalhangzók időtartamának hibás jelölése közhasználatú szavakban, (pl. *hallás, kommunikáció, reggel*)
- mássalhangzók kapcsolódásának hibás jelölése (teljes és részleges hasonulás, összeolvadás, rövidülés, nyúlás, kiesés (pl. *Ivett-tel, százszor, színpad, mondja, hallgat, egyes, gondtalan*)
- kis- és nagy kezdőbetű tévesztése közhasználatú tulajdonnevek (pl. *Magyar Tudományos Akadémia, Természet Világa*), melléknevek és egyelemű tulajdonnévből képzett melléknevek (pl. *francia, balatoni, vendéglátóipari, adys*) esetében
- igekötős igék hibás egybe-, illetve különírása (pl. *lemegy, megy le, le fog menni, el tudja fogadni*)
- a *ly – j* tévesztése közhasználatú szavakban és toldalékokban, az *ly – j* hiánya vagy kiejtés szerinti jelölése
- felszólító módú igealakok hibái

Súlyos hiba (2 hibapont)

- tagadószó egybeírása az igével, tagadott szóval, tagadott kifejezéssel
- magánhangzók időtartamának tévesztése közhasználatú szavakban és toldalékokban (pl. *árbóc, búra, metafora, dicsér, kíváncsi, turista*); az *a-á* és *e-é* hangok felcserélése nem időtartamhiba, csak enyhe hiba)
- közhasználatú szavak elválasztása
- mondatkezdő nagybetű tévesztése

Enyhe (egyéb) hiba (1 hibapont)

- közhasználatú szavak/összetett szavak különírása, illetve szókapcsolatok egybeírása (pl. *csoda szép, nagy méretű, véghez visz; nyitvatartás (üzemidő), magyarszakkör, szabadvers, vendéglátóipari*)
- nem közhasználatú szavak súlyos hibái
- köznevek kezdőbetűjének tévesztése (pl. világháború)
- kezdőbetű tévesztése több elemből álló tulajdonnévből képzett melléknév esetében (pl. *New York-i, budapest – bécsi, Csokonai Vitéz Mihály-os*)
- betűtévesztés vagy felcserélés, betűkihagyás, szótagkihagyás
- a központoszási hibák kivételével minden más, a súlyos hibák között nem felsorolt hiba

Központoszási hiba (összesen maximum 4 hibapont)

A központoszási hibák típusai:

- mondatzáró írásjelek
- tagmondatok közötti írásjelek (ide soroljuk a közbeékelés jelölését is)
- mondatrészek közötti írásjelek hiánya vagy téves jelölése
- egyéb írásjelek hiánya vagy téves jelölése (pl. a címek, a megszólítás, az idézés írásjelei, sorszámnevek, dátumok írása, szavak és szórészek közötti írásjelek elmaradása, írásjel indokolatlan átvitele új sorba, valamint minden olyan írásjel-használati hiba, ami az 1-3. típusba nem tartozik)

5, bármely típusú központoszási hiba után 1 helyesírási hibapont jár. Központoszási hibákra 4 hibapontnál több nem adható.

A helyesírási vizsgapont kiszámítása

A helyesírási hibapontok átszámítása vizsgaponttá úgy történik, hogy a javító tanár összegzi a súlyos, az enyhe és a központoszási hibák hibapontjait, majd a következő táblázat szerint átváltja vizsgapontokra:

Hibaponthatár	Vizsgapont
0-2	8
3-4	7
5-6	6
7-8	5
9-10	4
11-12	3
13-14	2
15-16	1
17 –	0

Az íráskép értékelése

Adható összesen 2 pont a rendezettség, az olvashatóság és a kulturált forma (javítások, ékezethasználát kulturáltsága) alapján. A pongyola ékezethasználát hibái (az ékezetek egyéni vagy nehezen azonosítható módon jelölése) és a magánhangzók időtartamhibái nem moshatók egybe.

Teljesítményszintek:

- A dolgozat írásképe **0 pont**, ha az íráskép alig olvasható vagy a terjedelem nagy részében rendezetlen, vagy sok és kulturálatlan javítás van a szövegben, vagy a dolgozatíró az ékezetek szabályos jelölésére nem fordít figyelmet. A felsorolt hibatípusok közül egyetlen hibatípus megléte is 0 pontot eredményez, ha nagyszámú hiba fordul elő.
- **1 pont adható**, ha a dolgozat írásképe alapvetően rendezett, zömében jól olvasható, s a külső forma hibáinak száma (javítások, ékezethasználata rendezettsége) néhány hibánál nem több.
- **2 pont adható**, ha a dolgozat írásképe rendezett, végig jól olvasható, javításai szabályosak, és ékezethasználata követi a szabályos hangjelölést.